

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

УДК 330.837.2

**Юрій Лисенко,
Ганна Стрижак**

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПАСТОК

Виявлено основні економічні реформи як фактор інституціональних перетворень в Україні. Розглянуто інституціональні пастки як результат тривалого і стабільного існування неефективних інститутів в інституціональному середовищі. Дано визначення інституціональної пастки, наведено її ознаки і механізми-екстерналії. Зроблено висновок про можливість виходу з інституціональних пасток за двома сценаріями: революційному і еволюційному. Приділено увагу проблемі нівелювання опортуністичного поведінки індивідів для попередження інституціональних пасток.

Ключові слова: інституціональні пастки, опортуністична поведінка, інститути, ринки, що розвиваються, інституціональні перетворення.

JEL: O170.

Основним фактором інституціональних перетворень як в Україні, так і в інших країнах з ринками, стали численні економічні реформи, серед яких найбільш значущими слід виділити:

1. Лібералізацію цін, що породила істотно більш швидке і тривале їх зростання, ніж прогнозувалося численними експертами.
2. Прагнення стабілізувати ціни будь-якими методами, що зумовило формування механізму неплатежів і перехід до бартеру.
3. Невдалу спробу реформування податкової системи, що стимулювала розвиток тіньової економіки.
4. Ослаблення державного контролю над потоками ресурсів, що мало на меті формування конкурентного середовища, але породило всеохоплююче поширення корупції.

Перераховані метаморфози, спровоковані економічними реформами, супроводжувалися, як правило, тривалим спадом виробництва і депресивним станом інституціонального середовища. Тому процес здійснення реформ не тільки не сформував ефективні со-

Лисенко Юрій Григорович (yuriy.lysenko.45@mail.ru), д-р екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України; директор навчально-наукового інституту економічної кібернетики ДонНУ.

Стрижак Ганна Юріївна (strizhak.a86@mail.ru) канд. екон. наук; науковий співробітник навчально-наукового інституту економічної кібернетики ДонНУ.

ціально-економічні інститути, а й зміцнив інститути, які вирізняються своєю низькою ефективністю і тривалістю функціонування в часі.

Інститути. Відповідно до дефініції Д.Норта, інститути – це "правила гри" в суспільстві, або, висловлюючись більш формально, створені людиною обмежувальні рамки, які організують взаємовідносини між людьми. Отже, інститути задають структуру спонукальних мотивів людської взаємодії – чи то в політиці, соціальній сфері або економіці (Норт, 1997. С. 17–19).

Інституціональне середовище включає великий спектр різно-рідних інститутів, розділених на два основних пласти: неформальні правила і формальні, до яких, у свою чергу, належать політичні, економічні правила, а також контракти, утворюючи своєрідну ієрархію залежно від величини витрат вимірювання цих інститутів.

На рис.1. наведена схема взаємодії індивідів і правил в інституціональному середовищі.

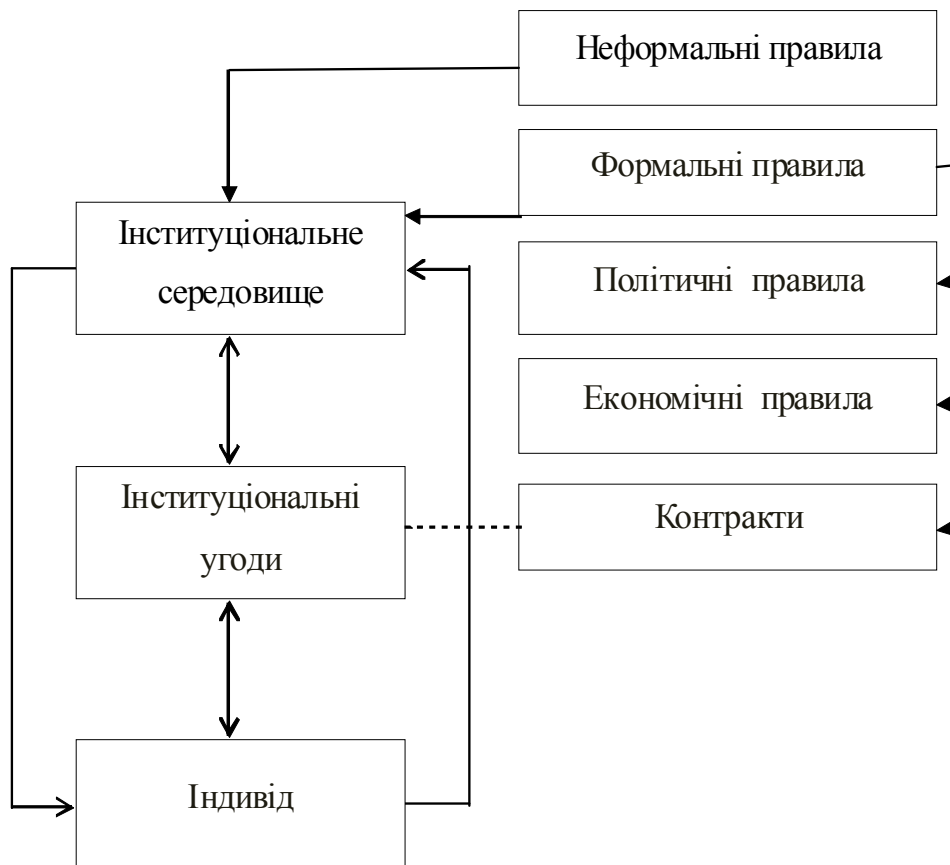

Рисунок 1. Схема взаємодії індивідів і правил в інституціональному середовищі

Джерело: складено автором.

Розглянемо зміст формальних та неформальних правил.

Формальні правила являють собою обмежувач набору альтернатив для індивідів, сформульовані централізовано у вербальному або письмовому вигляді і забезпечені захистом з боку держави. Формальні правила включають політичні (конституційні) правила, економічні правила і контракти.

Політичні (конституційні) правила являють собою звід загальних формальних правил, які встановлюють ієрархічну структуру держави, визначають порядок прийняття рішень, а також фіксують, як проводиться контроль за номенклатурою питань, що підлягають вирішенню (конституції, кодекси, законодавчі акти).

Економічні правила. Визначають форми організації господарської діяльності, у межах яких суб'єкти господарювання приймають рішення щодо співпраці, конкуренції і використання ресурсів (ціноутворення, оподаткування, кредитування, патентування тощо).

Контракти. Формальні правила, які разом з політичними та економічними правилами структурують у часі і просторі відносини між двома (і більше) господарюючими суб'єктами з приводу специфікації взаємних прав і зобов'язань в умовах здійснення трансакції.

Неформальні правила – неписані інституціональні обмежувачі поведінки, що виникають з інформації, яка передається за допомогою соціальних механізмів, і є частиною культури. До них відносять моральні цінності та психологічні установки, прийняті суспільством: репутація, довіра, звичаї, традиції, табу, релігійні уявлення і т.д.

Системна трансформація економічних відносин, побудова ринкової економіки в умовах незалежної України призвела до інституціональної ентропії: інститути, що функціонують *ex ante*, були зруйновані, а нові інститути, засновані на принципах ринкової економіки, досі не створені. При цьому інституціональний вакуум, який утворився, почав заповнюватися неформальними інститутами, що мають неефективний характер. У зв'язку з цим є доречним таке твердження.

Твердження 1. Ефективним інститутом є такі норми і правила як формального, так і неформального характеру, які забезпечують зниження рівня трансакційних витрат, невизначеності в поведінці інституціональних суб'єктів і стимулюють економічне зростання і підвищення добробуту населення.

Доведення твердження 1 проведемо методом від протилежного. Неефективність інституту виникає внаслідок високих витрат (дорожніх) колективних дій, необхідних для зміни інституту. Саме такого роду витрати обґрунтовують достатню тривалість існування

неефективних інститутів, яка потрібна для виявлення їх економічної доцільності (Гришина, 2007. С. 156).

Неефективні інститути підтримуються механізмами, які пов'язані з появою певних економічних суб'єктів, для яких функціонування цього неефективного інституту є джерелом основного або додаткового доходу (олігархія, організована злочинність, чиновницький апарат тощо). В результаті існування такого неефективного інституту порушується принцип Парето-ефективності: виграють окремі економічні суб'єкти, а суспільство в цілому програє. Твердження 1 доведено.

Інституціональні пастки. Проблема тривалого стабільного існування неефективних інститутів в інституціональному середовищі країн, що трансформували економічні системи реформами, залишається під пильною увагою фахівців у сфері інституціональної теорії. При цьому в зарубіжних і вітчизняних дослідженнях для характеристики феномена сталих, але неефективних самопідримувальних норм застосовується такий категоріально-понятійний апарат:

- західні фахівці використовують поняття QWERTY-ефект, теорія залежності від попереднього розвитку (path dependence), ефект блокування (lock-in effect);

- фахівці країн СНД використовують *поняття інституціональна пастка (institutional trap)*.

Аналіз феномена інституціональних пасток у роботах західних фахівців

QWERTY-ефектами в сучасній науковій літературі називають усі види порівняно неефективних, але таких, що стало зберігаються стандартів, які демонструють, що "історія має значення" (Нуреев, Латов, 2006. С. 232). Вперше QWERTY-ефект описав американський економіст-історик П.Девід у спробі довести, що загальноприйнята розкладка клавіатур друкуючих пристроїв "QWERTY" стала результатом перемоги менш ефективного стандарту над більш ефективними, причому вибір визначався в першу чергу конкретними, досить випадковими, обставинами моменту вибору, а згодом зміна стандарту стала неможливою через дуже великі витрати. Подальше вивчення QWERTY-ефектів показало їх значне поширення у всіх галузях техніки (стандарт відеозапису, вибір колії залізниці тощо) (Цирель, 2005). Але якщо при описі історії технічних інновацій мова йде про QWERTY-ефекти, то в межах аналізу інституціональних інновацій – це path dependence – залежність від попереднього розвитку. Відповідно до теорії path dependence сучасні економічні процеси обумовлені історично й відображають траєкторію попереднього розвитку суспільства. Така траєкторія може фіксуватися

упродовж певного часу, обумовлюючи інертність зміни певних економічних процесів.

П.Девід дав path dependence таке визначення: "Залежність від попереднього розвитку – це така послідовність економічних змін, за якої важливий вплив на можливий результат можуть надати віддалені події минулого, причому швидше випадкові події, ніж систематичні закономірності" (David, 1985).

Поряд з П.Девідом теорією path dependence займався Б.Артур, який використовував поняття ефекту блокування "lock-in" для характеристики стійкості норм, представивши модель, в якій має місце ситуація, де вибір однієї альтернативи (або одного альтернативного напрямку) не значно впливає на загальну економічну ефективність, оскільки різні економічні агенти надають перевагу різним альтернативам, але жодна з цих альтернатив не є ефективною для самих агентів. Б.Артур використовував також інший варіант підходу до моделювання для затвердження того, що можливий неефективний результат: ситуація, за якої одна з альтернатив передбачає більші затрати для системи, ніж інша.

С.Лейбовіц і С.Марголіс (американські інституціоналісти) також досліджували теорію залежності від попереднього шляху розвитку (Нуреев, Латов, 2009). Вони стверджували, що для запобігання path dependence необхідні дві умови:

- далекоглядність щодо наслідків вибору;
- можливості для координації суспільного вибору з використанням прямих комунікацій, ринкової взаємодії і активного просування продукції.

Використовуючи модель Б.Артура, С.Лейбовіц і С.Марголіс припустили, що цілеспрямована, раціональна поведінка перспективних економічних агентів, які шукають прибуток, може перевизначити оцінку наслідки подій в минулому (Нуреев, Латов, 2009).

Д.Норт "ефектом блокування" називає здатність інституціональної матриці до самопідтримки, що породжується залежністю організацій від інституціональних рамок, в яких вони виникли, і подальшим виникненням структур, супутніх даними організаціям (Норт, 1997. С. 23).

Аналіз феномена інституціональних пасток у дослідженнях вчених країн СНД

Російський вчений В.Полтерович неефективну сталу норму (інститут), що має самопідтримуючий характер, визначив як інституціональну пастку (Полтерович, 1999. С. 4).

Дослідники інституціональної економіки Р.Нуреев і Ю.Латов вважають, що через залежність від попереднього розвитку ефективність інститутів і систем може помітно відрізнятися в середньостроковому і довгостроковому періодах. Тому інституціональна пастка може бути наслідком норм і систем, які спочатку перемогли у конкуренції, однак втратили з часом свій конкурентний потенціал (Нуреев, Латов, 2009. С. 23). "Інститути старої системи володіють деякою живучістю, інерційністю, це може бути пов'язано як з безповоротними витратами, так і з відсталістю мислення. Вони існують у вигляді маргінальних, залишкових норм, правил і відносин, що адаптуються до нового середовища... Не випадково такі системи отримали назву інституціональних пасток: достатньо один раз включитися в гру з їх правилами, щоб втягнутися і зав'язнути "по вуха" (Нуреев, (ред.) (2003). С. 15).

На думку А.Дементьева інституціональна пастка утворюється внаслідок затягування процесу невизначеності, властивої економіці перехідного типу. У ній відтворюються всі неефективності поточного стану (Нуреев, (ред.) (2003). С. 21).

О.Сухарев розглядає доктрину інституціональної "пастки" як модель окремого випадку, епізод, що пояснює в статичній дисфункціональність системи або цілого набору інститутів: "... інституціональна пастка – це окремий випадок дисфункціонального стану інституту або сукупності конкретних інститутів, інституціональних систем, структур тощо" (Сухарев, 2008. С. 20).

В.Вольчик розглядає інституційну пастку як окремий випадок залежності від попереднього шляху розвитку (Вольчик, 2011. С. 18).

А.Амосов появу інституціональних пасток пов'язує з відсутністю необхідної узгодженості макроекономічних регуляторів. Здійснюючи зміни якогось інституту без відповідної трансформації правил для інших інститутів, створюється тупикова ситуація у вирішенні поставлених перед суспільством завдань, представлена А.Амосовим як інституціональна пастка (Амосов, 2001).

Є.Балацький інституціональною пасткою називає неефективний, але сталий стан господарської системи (Балацький, 2010). Керуючись теорією інституціональних пасток, Є.Балацький вводить поняття "дисертаційної пастки", під якою розуміє процес отримання вчених ступенів людьми, які не беруть участі або беруть участь у дуже обмеженій мірі в підготовці на здобуття дисертаційних робіт (Балацький, 2005).

М.Малкіна, досліджуючи інституціональні пастки інноваційного розвитку, визначила їх таким чином: інститутам, що сприяють інноваційному розвитку, протистоять інститути, що перешкоджають інноваційному розвитку, і поки що другі виявляються сильнішими (Малкіна, 2011. С. 51).

О.Брендельова інституціональну пастку трактує як укорінену в суспільстві модель, яку не можна порівняти з ефективним розвитком, орієнтовану на досягнення короткострокових інтересів, розглядаючи інвестиційну пастку, безпосередньо пов'язану зі зміною поведінкової моделі з довгострокової перспективи на короткострокову: "В перехідній економіці першої половини 1990-х років вигода економічних агентів від короткострокових операцій, в основному купівлі-продажу імпортованих товарів, набагато перевищувала вигоди від інвестицій у виробництво, які здебільшого не окупалися, оскільки в процесі багаторазового переділу власності останнє слово залишалося не у того, хто ефективніше керував виробництвом або вкладав у нього які-небудь засоби, а у того, хто опинився "в потрібний час у потрібному місці". Після декількох невдалих спроб довгострокового інвестування сумлінні економічні агенти були змушені змінювати модель поведінки й переорієнтувати свою діяльність на короткострокові, але високоприбуткові угоди. Явна глобальна інвестиційна пастка перехідної економіки: превалювання короткострокових інвестицій над довгостроковими" (Бренделева, 2005).

А.Олійник визначає інституціональні пастки як наслідок не тільки неадекватності формальних інститутів і механізмів примусу до виконання їх приписів (enforcement), але і як результат обмежень, накладених неформальними інститутами, оскільки враховувати подібні обмеження значно складніше. Тому на відміну від формальних інститутів неформальні правила діяльності при неінституціональному підході практично не беруться до уваги. А у зв'язку з тим, що неформальні інститути найменш піддаються вольовим впливам, їхні зміни мають вкрай інерційний характер (Олейник, 2004).

С.Пасека, досліджуючи інституціональні пастки в соціально-трудових відносинах, дає їм таке визначення: інституціональні пастки – ті норми, інститути і звичаї, які вкоренилися в соціально-трудових відносинах, здійснюють на них у загальному прояві істотний деструктивний вплив з виникненням значних втрат, й ухилення від яких за існуючих умов є неможливим (Пасека, 2012).

І.Курило, досліджуючи проблеми освітньо-професійного середовища в Україні, позиціонує інституціональні пастки як неефектив-

ні соціальні норми й неформальні правила в освітньому просторі, що призводять до протиприродного зміщення критеріїв відбору та оцінки учнів, до втрати школою необхідної соціальної толерантності, підриву престижу вищої школи, авторитету та результативності науки, поширенню непрофесіоналізму (Курило, 2006. С. 68).

Т.Сальтевська, досліджуючи явище інституціональних пасток у сфері особистого споживання, дефінує їх як стан, за якого тиражуються сформовані та усталені принципи й норми життя, що чинять негативний вплив на суспільство. У сфері споживання виділяється кілька видів інституціональних пасток: для багатих (надмірне споживацтво, демонстративне споживання, марнотратство) і бідних верств суспільства (модель виживання) (Сальтевская, 2007. С. 28).

Українські вчені А.Гриценко, Т.Меркулова та ін. досліджували деформації інституціонального простору, які, поряд з інституціональними пастками, створюють ризики для всієї інституціональної конструкції і знижують ефективність функціонування інститутів (Гриценко (ред.), (2008). С. 819–820). Серед таких інституціональних деформацій основними є такі.

Інституціональна яма. Являє собою таке інституціональне середовище, в якому одночасно присутня необхідність інституціональних змін і відсутні інституціональні механізми таких змін.

Інституціональні розриви. Виникають у разі порушення зв'язку між взаємозалежними інститутами.

Інституціональні порожнечі. Частина інституціонального простору, в якому відсутні належні інституціональні утворення (правила, норми, закони, установи тощо).

Інституціональний обвал. Порушення ряду взаємопов'язаних інституціональних ланок, яке частково руйнує інституціональний простір.

Інституціональна петля. Взаємозв'язок між інститутами, що веде до постійного звуження і згасання процесів, які дані інститути повинні забезпечувати.

Результати проведеного аналізу дозволяють дати таке визначення.

Визначення 1. Інституціональна пастка є стабільним неефективним інститутом, сформованим асинхронністю інституціональних змін в умовах трансформації соціально-економічних систем, гіпертрофованістю окремих форм поведінкових передумов економічних агентів на макрорівні, слабкістю формальних інститутів та механізму інфорсменту.

Твердження 2. Інституціональні пастки мають такі ознаки:

- стійкість;

- стабільність у часі;
- високі трансакційні витрати нейтралізації;
- макроекономічний і глобальний характер прояву;
- домінування сильних неформальних інститутів над слабкими формальними інститутами;
- асинхронність дії інститутів;
- гіпертрофованість опортуністичні та інших форм егоїстичної поведінки економічних агентів.

Доведення твердження 2 проводиться шляхом аналізу ефектів від функціонування інституціонального середовища, що призводять до появи інституціональних пасток.

Інституціональна пастка як стала неефективна норма реалізується емерджентністю таких механізмів-екстерналій, як ефект координації, ефект навчання, ефект сполучення, культурна інерція, а також механізмом, який є формою залежності від попередньої траєкторії розвитку – ефект гістерезису.

Ефект координації полягає в наступному: чим послідовніше виконується норма в суспільстві, тим більший збиток несе кожен конкретний індивід при відхиленні від неї, тобто індивідам менш доцільно відхилятися від цієї норми. Таким чином, ефект координації зменшує трансакційні витрати індивідів, які дотримуються прийнятої в суспільстві норми, а відхилення від неї стає невигідним.

Ефект навчання. З часом індивіди, які дотримувались норми, вчать виконувати її ефективніше і вдосконалюють технологію її реалізації. Результатом ефекту навчання є зменшення трансакційних витрат, пов'язаних із застосуванням норми.

Ефект сполучення пов'язаний з тим, що з часом норма, яка домінує, поєднується з різними іншими правилами і нормами. Тому відмова від дотримання цієї норми спровокує низку інших змін і, як наслідок, високі (сполучені) трансформаційні витрати. Підвищуючи трансформаційні витрати, ефект сполучення також сприяє закріпленню норми.

Ефект культурної інерції являє собою тенденцію суспільства чинити опір зміні стереотипів поведінки, які довели свою життєздатність у минулому. Таким чином, при закріпленні норми зменшення трансакційних витрат призводить до збільшення інституціональних витрат трансформації (трансформаційних витрат).

Ефект гістерезису відіграє найважливішу роль при формуванні інституціональних пасток. Цей термін ангажовано з фізики і трактується він як властивість об'єкта або фізичної системи, виражена в тому, що внутрішні характеристики або властивості об'єкта неод-

нозначно залежать від зовнішніх факторів (наприклад, напруженості магнітного поля) (Справочник хіміка 21, 1972).

Найбільш характерним прикладом у фізиці служить магнітний гістерезис (рис. 2). За збільшення сили магнітного поля (крива OA) магнітна індукція феромагнетика збільшується до стану насичення (точка A). Коли магнітне поле зменшується або повністю зникає (крива AB), величина магнітної індукції не падає до нульової позначки (точка P1), деяка її частина, так звана залишкова індукція, зберігається, що і є ефектом гістерезису (Михайлова, 2000).

Залежність при магнітному гістерезисі звичайно зображується петлею, відомою як петля гістерезису (рис. 2).

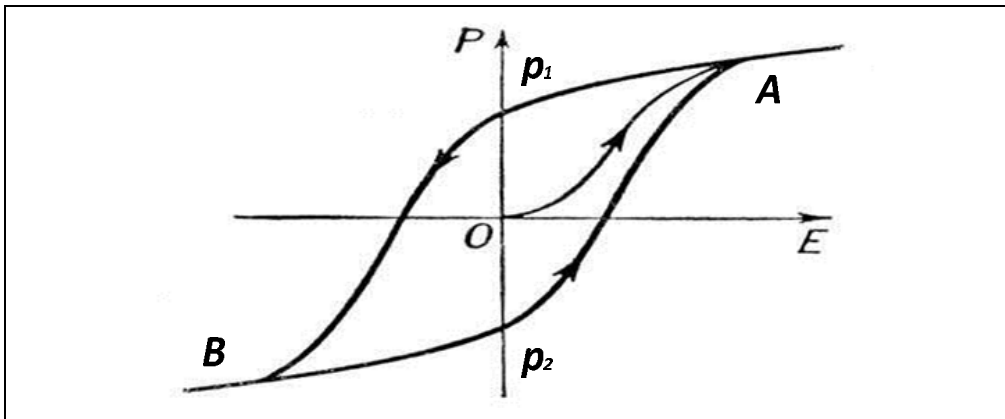

Рисунок 2. Петля гістерезису

Причини магнітного гістерезису:

- вектор зовнішнього магнітного поля може мінятися не тільки за величиною, а й за напрямком. Внутрішній же вектор намагнічування об'єкта реагує на зміну зовнішнього магнітного поля, але змінюється з відставанням, запізнюється;
- зміщення доменних меж за зміни зовнішнього поля: одні домени ростуть, інші зменшуються (із запізненням);
- неоднорідність речовини, анізотропія (кристала, решітки, форми частинок, напруг).

Аналогічно виникненню ефекту гістерезису в магнітному полі цей феномен існує і в інституціональному середовищі, багато в чому пояснюючи появу інституціональних пасток. Зокрема, на це вказують раніше розглянуті QWERTY-ефект, теорія path dependence, lock-in effect, а також результати досліджень В.Полтеровича, Р.Нуреева, Ю.Латова, В.Вольчика та ін. Явище ефекту гістерезису при формуванні інституціональних "пасток" виникає у випадку, якщо в умовах економічно ефективної рівноваги на переважаючу в

суспільстві ефективну норму надають потужний вплив екзогенні фактори. У такому разі норма, потрапляючи в інституціональну пастку, може залишитися в ній навіть за умови усунення обурення.

Причини гістерезису при формуванні інституціональних пасток:

- в інституціональному середовищі можуть відбуватися різно-рідні інституціональні зміни, стала норма може реагувати на них, але мінятися з відставанням (запізнюватися);
- асинхронність функціонування та зміни інститутів – одні інститути розвиваються, інші зникають (із запізненням);
- неоднорідність інститутів, анізотропія (формальні і неформальні, ефективні та неефективні, тимчасові і постійні тощо);
- опортунізм як найсильніша форма егоїстичної поведінки індивідів здатний на гіпертрофування до макроекономічного рівня. Як негативний феномен, здатний до деструкції соціально-економічних відносин, опортуністична поведінка формує квазіорганізації та неефективні норми, які стабілізуються і вкорінюються в інституціональному середовищі (організована злочинність, корупція, тіньова економіка тощо).

Таким чином, сучасна парадигма інституціональних пасток передбачає симбіоз різнорідних теорій залежності від попереднього розвитку, ключовим інструментом яких є біхевіоризм. Вихід з інституціональних пасток можливий за двома сценаріями:

революційний сценарій передбачає посилення контролю й посилення покарання за порушення соціально ефективних норм з боку держави, а також потужний вплив екзогенних шоків на інституціональну систему;

еволюційний сценарій передбачає самоліквідацію неефективного інституту з часом (вироблення ефективного механізму захисту контрактів, приватної власності, громадського порядку, процедур банкрутства, вирішення проблеми довіри населення до державного апарату тощо).

Запропоновані сценарії виходу з інституціональних пасток повинні бути враховані у ході розроблення конкретних механізмів їх попередження та запобігання: діагностики індикаторів, прогнозування їхньої динаміки, застосування засобів, що підвищують ефективність інститутів. Заслугує на увагу вчених проблема нівелювання опортуністичної поведінки індивідів на всіх рівнях здійснення трансакцій, посилення формальних інститутів і переорієнтація з короткострокових на довгострокові цілі соціально-економічного розвитку, що зможе вирішити проблему інституціональних пасток.

Література

- Амосов А. (2001) Макроэкономическая политика и институциональные "ловушки". http://www.promved.ru/dec_2001_03.shtml
- Балацкий Е.В. (2005) Диссертационная ловушка. http://www.biometrica.tomsk.ru/disser_trap.htm
- Балацкий Е.В. (2010) Глобальные институциональные ловушки: сущность и специфика. <http://www.kapital-rus.ru/index.php/articles/article/177993>
- Бренделева Е.А. (2005) QWERTY-эффекты, институциональные ловушки с точки зрения транзакционных издержек. <http://ecsocman.hse.ru/text/16213316/>.
- Вольчик В.В. (2011) Институциональные ловушки и оппортунистическое поведение в процессе размещения государственных заказов // *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: економічна. Випуск 39 – 1. С. 17–26.
- Гриценко А.А. (ред) (2008) Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований. Харьков: Изд-во Форт. 928 с.
- Гришина И.А. (2007) Формирование эффективных институтов в условиях системной трансформации экономики России. // *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: економічна. Випуск 31–2. С. 154–159.
- Курило І.О. (2006) Становлення нового "класу знання" в Україні: макро-економічні передумови, інституціональні пастки, пошуки виходу // *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: економічна. Випуск 103–4. С. 64–70.
- Малкина М.Ю. (2011) Институциональные ловушки инновационного развития российской экономики // *Journal of Institutional Studies (Журнал институциональных исследований)* Том 3. № 1. С. 50–60.
- Михайлова Е.А. (2000) Гистерезис в маркетинге: миф или реальность? <http://dis.ru/library/detail.php?ID=22218>
- Норт Д. (1997) Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. М.: Фонд экономической книги "Начала". 180 с.
- Нуреев Р., Латов Ю. (2006) Что такое зависимость от предшествующего развития и как ее изучают российские экономисты. rustempureev.ru/wp-content/uploads/2011/01/281.pdf
- Нуреев Р.М. (ред.) (2003) Экономические субъекты постсоветской России (институциональный анализ). Изд. 2-е. В 3 ч. Ч. 3. Государство в современной России. М.: Московский общественный научный фонд, 2003. 132 с.
- Нуреев Р.М., Латов Ю.В. (2009) Институциональная теория экономической истории, которую предстоит создать: история как конкуренция институтов. // *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: економічна. Випуск 89–1. С. 20–26.
- Олейник А. (2004) "Институциональные ловушки" постприватизационного периода в России. <http://gpir.narod.ru/ve/662038.htm>
- Пасека С.Р. (2012) Небезопасність інституціональних пасток у розвитку соціально-трудового потенціалу регіону. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1570>.
- Полтерович В. М. (1999) Институциональные ловушки и экономические реформы. // *Экономика и математические методы*. № 2. С. 1–37.
- Сальтёвская Т.Г. (2007) "Институциональные ловушки" в моделях потребления украинского общества // *Наукові праці ДонНТУ*. Серія: економічна. Випуск 31–3. С. 27–30.
- Справочник химика 21. (1972) Упруго-гистерезисные свойства // <http://chem21.info/info/533658/>.
- Сухарев О.С. (2008) Институциональная экономика: теория и политика. Ин-т экономики РАН. М.: Наука. 863 с.

- Цирель С.В. (2005) "QWERTY-эффекты", "path dependence" и закон Се-дова, или возможно ли выращивание устойчивых институтов в России. <http://ecsocman.hse.ru/text/16213158/>.
- David Paul A. (1985) Clio and the Economics of QWERTY. *American Economic Review*. Vol. 75. № 2. P. 332.
- Douglas Puffert (2008) Path Dependence. <http://eh.net/encyclopedia/path-dependence>.

THE MODERN PARADIGM OF INSTITUTIONAL TRAPS

Iurii Lysenko, Hanna Stryzhak

Authors' affiliation: Iurii Lysenko, Professor, Corresponding Member, NAS of Ukraine, Rector, Educational and Research Institute of Economic Cybernetics, Donetsk National University. Hanna Stryzhak, PhD in Economics, Researcher, Educational and Research Institute of Economic Cybernetics, Donetsk National University.

The main economic reforms as a factor of institutional reforms in Ukraine are defined. Institutional traps are considered as a result of long-term and stable existence of inefficient institutions in the institutional environment. A definition of institutional trap is proposed, and its features and mechanisms-externalities are pointed out. A conclusion is made about the possibility of exit from institutional traps in two scenarios: revolutionary and evolutionary. Attention is paid to the problem of leveling the individuals' opportunistic behavior in order to prevent institutional traps.

Key words: institutional traps, opportunistic behavior, institutions, emerging markets, institutional transformation.

JEL: O170.